

*А.Б. Кондрашихін, д-р екон. наук,
підприємство-реєстратор "Світок"*

БАНКІВСЬКІ РИЗИКИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ КРАЇНИ

У статті розглянуто теоретичні аспекти банківського ризику та особливості його застосування в господарстві країни. Запропоновано підходи до узгодження інтересів учасників господарського комплексу шляхом встановлення пропорцій при перерозподілі прибутку у бік пріоритетних суб'єктів господарювання.

Ключові слова: продуктивні сили, банківська угода, інвестування, соціально-економічні пріоритети, ризик

Постановка проблеми. Економічні трансформації призвели до суттєвих змін у територіальній організації продуктивних сил, зумовили глибокі соціально-економічні деформації. Внаслідок стихійного розпаду економічного простору СРСР стали зароджуватися нові виробничі відносини, що ґрунтуються на ринкових засадах та підприємницькій ініціативі. Розвиток законодавчої бази [5-7] активізував формування фінансового ринку та банківської системи.

Водночас виникли явища, які властиві ринковій економіці – ризики господарювання, здібність до отримання несподівано високих результатів від окремих видів підприємницької діяльності, а поряд з цим – загроза розорення господарських суб'єктів, що складають територіально-виробничий комплекс, зокрема комерційних банків. Поступово розпочалося осмислення нових методів ведення суспільного господарства, які спрямовані на досягнення сталого соціально-економічного рівня з використанням ринкових важелів впливу [1; 4].

Аналіз останніх публікацій. Банківська діяльність як один із видів підприємництва підпорядковується загальним та спеціальним правилам її організації [6]. Згідно з банківськими методиками виокремлюють ризики з точки зору банку та ризики з точки зору Національного банку України [8]. Водночас під факторами розвитку продуктивних сил прийнято розуміти "певні причини (чинники), що впливають на їх територіальне розташування, визначають його ефективність" [9].

За класифікаційними ознаками банківські ризики займають окрему групу, тому в загальному випадку можна вважати, що ризик – це дія (діяння, вчинок) господарського суб'єкта навколо банківської угоди, яка здійснюється в умовах вибору в надії на сприятливий результат, але існує небезпека опинитися в гіршому становищі, ніж до вибору [2]. Отже, в літературних джерелах ризик розглядається як невід'ємний елемент будь-яких банківських операцій, кредитно-інвестиційних відносин в сучасному господарстві.

Нормативне регулювання банківського сектора передбачає захист інтересів вкладників і клієнтів, створення сприятливих умов для розвитку економіки та підтримки вітчизняного товаровиробника [5]. Але існуючих на сьогодні теоретичних підстав, економічних та нормативно-правових важелів забезпечення банківської діяльності в умовах ризику зовсім недостатньо для підтримки сталого режиму функціонування господарства.

Мета статті – виявлення ролі банківського ризику в господарському механізмі та можливості його використання в забезпеченні сталого розвитку території.

Виклад основного матеріалу. З позицій сталого господарювання ризик найчастіше – це небезпека втрати прибутку або імовірність отримання його, менш запланованого, або необхідність понесення прямих втрат у зв'язку з об'єктивними подіями на об'єкті підприємництва (інвестицій), або будь-яка інша невизначеність господарського результату. Сучасна господарська практика містить велику частку невизначеності як в передбачуваних змінах зовнішнього середовища навколо банківської діяльності, так і в очікуванні результатів від неї. В основі цього – складність і багатофакторність ринкового середовища, мінливість суб'єктивного сприйняття і формальних показників для ототожнення сутності господарювання. Це створює сприятливі умови для виникнення найрізноманітніших ризиків навколо банківських угод – банківських кредитів, вкладів (депозитів), розрахункових банківських операцій, зарахування цінних паперів тощо.

Банківська система становить вагомий сектор фінансового ринку та господарського комплексу за кількістю працюючих, обсягом щорічних операцій, просторовим розташуванням. Її функціонування відповідає закономірностям територіальної організації виробництва [10]. Роль банківської системи виявляється в забезпеченні господарських суб'єктів та громадян фінансовими ресурсами, що використовуються на господарські або побутові цілі, зокрема, інвестування виробництва. Звичайно, економічні інтереси комерційного банку та його клієнта або об'єкта інвестицій щодо розподілу господарського результату від банківської угоди не співпадають або набувають зустрічного характеру.

Простішою ланкою, де народжується ризик, стає банківська угода з кредитування, інвестування щодо зарахування цінних паперів, надання іпотечного покриття тощо. Водночас прийоми оцінювання і вимірювання ризику відрізняються суб'єктивним підходом учасників угоди до визначення сутності та властивостей ризику: межі економічної невизначеності у взаємодії суб'єктів, граничної свободи вибору дій в ринковому середовищі.

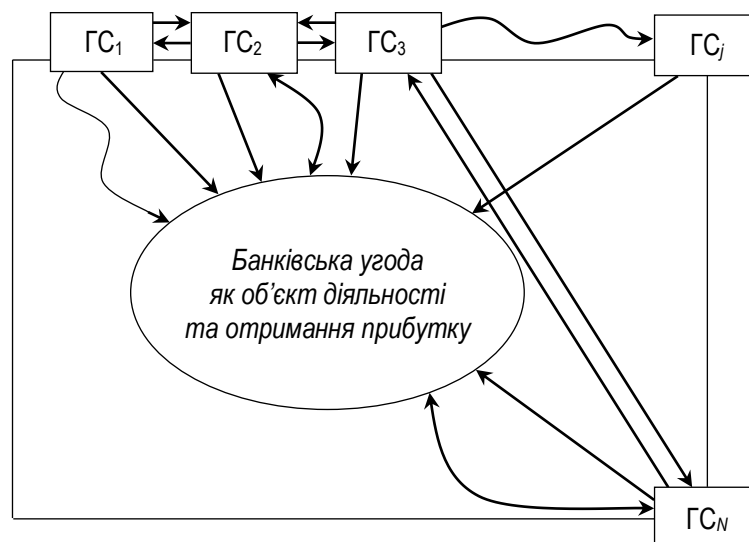
У загальному випадку слід говорити також про події як джерела ризику або бездіяльність суб'єкта, коли простежуються їхні негативні наслідки у формі погіршення економічних результатів від банківської угоди (банківської інвестиції). Але погіршення результату одного із суб'єктів господарювання може обернутися покращенням результатів іншого (інших) учасників угоди. Сьогодні слід зробити акцент на комплексності банківського ризику, що

припускає множинність показників, характеристик, індикаторів для оцінювання його сутності, їхній взаємозв'язок та діалектичне оновлення.

Простежується методологічна різноманітність в оцінюванні банківського ризику, а також у підходах до його подолання. Однак основними його характеристиками можна вважати такі: ступінь об'єктивності ризику, умовну частку ризикових операцій в загальному обсязі банківських угод, роль ризику (стимулюючу чи гальмуючу), господарське значення ризику як важеля активізації виробництва, здатність учасників банківських угод до управління ризиком у реальному масштабі часу.

Простішою ланкою відтворювального циклу, за допомогою якої вдається трансформувати властивості банківської угоди в економічні показники, є підприємницька дія. Можна стверджувати, що особливості окремих дій із виконання банківських операцій безпосередньо обумовлюють властивості ризику. При цьому втілення кожної дії вимагає від учасника угоди витрати власних ресурсів, які можна оцінювати (вимірювати) в грошових одиницях.

Беручи участь в банківській угоді, господарські суб'єкти (ГС) вступають у різні форми взаємодії між собою й з обраним об'єктом інвестиційної діяльності, внаслідок чого виникає невизначеність очікуваних результатів. Відносини між суб'єктами в ринковому середовищі не є заздалегідь детермінованими, що викликає неоднозначну поведінку одного суб'єкта стосовно інших: відповідні реакції суб'єктів, імовірність повторних дій чи інші. У поєднанні з економічним інтересом окремого суб'єкта невизначеність поведінки інших учасників банківської угоди утворює своєрідне середовище з неоднозначними властивостями, як це зображено на рис. 1.

Рис. 1. Схематичне зображення взаємодії господарських суб'єктів щодо участі в банківській угоді та отримання прибутку в ринковому середовищі

Невизначеність навколо банківських угод створює протиріччя у відносинах між суб'єктами. У такий спосіб активізується процес

підприємництва в цілому, досягається ефективніше використання кредитних та інших ресурсів господарства. Водночас закладається основа для непропорційного задоволення економічних інтересів між суб'єктами, якщо розмір отриманого доходу виявляється меншим, ніж його очікуване значення згідно з умовами угоди. Таким чином, для багатьох суб'єктів виникає небезпека не одержати взагалі очікуваний прибуток або опинитися в ситуації, коли знадобляться додаткові витрати власних ресурсів для досягнення запланованого прибутку. Можливість розвитку подібного роду сценарію в банківській сфері характеризується як ризик.

Обґрунтування підприємницьких дій в умовах ризику на основі прогнозних розрахунків можна подати у такому вигляді:

*Діяльність → Витрати → Прибуток або збитки →
→ Доцільність господарювання*

У дуальному сполученні “банк – клієнт” доцільність може вимірюватися ставкою прибутковості чи її аналогом в соціальному виразі. Для багатосторонніх відносин між учасниками банківських угод вираження доцільності дій ускладнюється, наприклад, якщо така доцільність виявляється в різні інтервали часу.

Витрачаючи власні ресурси на виконання дій, що стосуються банківської угоди, господарський суб'єкт у відповідь планує одержати прибуток P_j , розмір якого є заздалегідь невідомим. Отже, у сукупності утворюється матриця-рядок розподілу прибутку $\|P_{1N}\|$ між усіма господарськими суб'єктами.

У гіпотетичному випадку детермінованих умов банківської діяльності, коли прибуток від угоди розподіляється за заздалегідь узгодженими правилами між усіма суб'єктами, матриця-рядок $\|P_{1N}\|$ має позитивні не нульові елементи для кожного з них. Абсолютні значення елементів матриці відповідають очікуваному прибутку від угоди, скоректованому на понесені витрати у зв'язку з виконанням окремих дій.

У реальному випадку економічної невизначеності матриця-рядок прибутку приймає інший вигляд, коли в ній з'являються елементи з нульовими або негативними значеннями відкоректованого прибутку кожного з суб'єктів – $\|P_{1N}^*\|$. Тобто отримані прибутки P_j^* відрізнятимуться від очікуваних значень P_j . Різниця між реальним і очікуваним значеннями прибутку відображає ризики суб'єктів у реальних умовах банківської діяльності.

Залежно від властивостей об'єкта господарювання і характеристик відтворювальних циклів різними можуть бути шляхи подолання ризику та забезпечення умов сталого функціонування. Визначення соціально-економічних пріоритетів у розвитку господарства сприяє пом'якшенню

негативного впливу ризику. Для суб'єктів господарювання пріоритетного напрямку створюються сприятливі умови функціонування на ринку банківських послуг, забезпечується першочергове задоволення економічних інтересів, запроваджуються засоби державної підтримки. Водночас виникнення ризикових ситуацій у банківській сфері викликає необхідність удосконалення правил її функціонування нормативними та організаційними засобами з боку Національного банку України та уряду.

Висновки. Ризики банківської діяльності є об'єктивною властивістю сучасного господарського механізму, вони відіграють суттєву роль у формуванні умов господарювання, технологічному, організаційному та інформаційному оновленні виробництва. Ризик стає наслідком економічної невизначеності, багатоваріантності дій учасників банківських угод. Внаслідок використання банківського ризику як фактора розвитку одні господарські суб'єкти досягають прибуткової мети, але інші не отримують очікуваного прибутку від використання банківського ресурсу та опиняються в пригніченому стані.

Економічні трансформації господарського комплексу утворюють нові правила використання фінансових ресурсів та спроможностей банківської системи, що враховують як погляди на безпеку для користувачів, так і позиції суспільної доцільності підприємницьких дій, оцінки їх соціально-економічних результатів. Внаслідок прояву ризиків виникає рушійна сила щодо удосконалення суспільного виробництва та умов функціонування господарства.

Результати територіальної організації господарства України дозволяють сьогодні класифікувати властивості банківських ризиків та пропонувати технології їхнього використання на ґрунті соціально-економічних пріоритетів розвитку окремого господарського суб'єкта, територіальної одиниці (населеного пункту, міста, району, області), цілих галузей або національного господарства в цілому. Впровадження форм використання ризиків (керування, запобігання, подолання) – одна з умов досягнення сталого розвитку регіонів.

Список літератури

1. Данилишин Б. М. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика [Текст] / Б. М. Данилишин, М. І. Фащевський, Л. Г. Чернюк / за редакцією д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України Б. М. Данилишина. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – 315 с.
2. Івченко І. Ю. Економічні ризики [Текст] : навч. посібн. / І. Ю. Івченко. – К. : ЦНР, 2004. – 304 с.
3. Исследование возможностей снижения финансовых рисков инвестирования в акции ОАО “Укртелеком” в процессе льготного размещения [Текст] : отчет о НИР (заключит.) / ООО “Предприятие-регистратор Свиток”. – Севастополь, 2003. – 93 с.
4. Кондрашихин А. Б. Оценка рисков инвестирования на рынке ценных бумаг [Текст] / А. Б. Кондрашихин. – Севастополь : РИБЭСТ, 2002. – 324 с.
5. Про банки та банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

6. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України // Режим доступу : www.rada.gov.ua.
7. Про підприємництво : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 14. – Ст. 168.
8. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Текст] : постанова Правління НБУ від 02.08.2004 № 361.
9. Розміщення продуктивних сил [Текст] : навч.-метод. посібн. для самостійного вивчення дисципліни / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник [та ін.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 364 с.
10. Чернюк Л. Г. Територіальна організація фінансового ринку України [Текст] / Л. Г. Чернюк, А. Б. Кондрашихін, Т. М. Качала. – Черкаси : Вертикаль, 2006. – 256 с.
Отримано 12.05.2008

Кондрашихін А.Б. Банківські ризики як фактор розвитку продуктивних сил країни / А.Б. Кондрашихін // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Суми: УАБС НБУ, 2008. - Вип. 23. - С. 190-196.